

Aleksandr Viktorovič Gura, Брак и свадьба в Славянской культуре: Семантика и символика [Marriage and wedding in Slavic culture: Semantics and symbolics]. Moskva: Indarik, 2012, 935 str.

Knjiga »Brak i svatba v slavjanskoj kul'ture: semantika i simbolika« [Zakon in poroka v slovanski kulturi: semantika in simbolika] je obsežno in izčrpno delo v okviru etnoloških, antropoloških in etnolingvističnih teženj raziskati kulturo skozi jezik in folkloro. Avtor se posveti zakonu in poroki v slovanskih tradicionalnih ljudskih predstavah, položaju združitve zakoncev v širšem življenjskem ciklu, simboliki zakona, njegovim posplošitvam kot tudi samemu poročnemu obredu, terminologiji, strukturi in folklornim besedilom ter tudi drugim oblikam in žanrom tradicionalne kulture (neobredna leksika, frazemi, pregovori, verovanja, koledarsko obrednost, ljubezenska magija, pravljice, anekdote, pesmi, življenjske pripovedi itd.). Predstavi posamezne elemente zakona in poroke in njihov simbolni pomen v tradicionalnih predstavah na celotnem slovanskem področju oz. v tolikšni meri, kolikor so mu bili podatki o šegah, navadah in razumevanjih posameznih slovanskih narodov dostopni.

Knjiga je razdeljena na tri obsežne dele, posamezni deli so nato razdeljeni na poglavja in podpoglavja. Avtor v uvodu predstavi zgodovino raziskovanja zakona in poroke v slovanskem svetu (ruska, beloruska, ukrajinska, poljska, češka, slovaška, srbska, hrvaška, makedonska, bolgarska, mestoma tudi slovenska). Sledijo trije poglobljeni razdelki, v katerih obravnava zakon in poročni obred z etnološkega vidika, strukturno-semantični vidik poroke in »simbolni jezik« poročnega obreda.

Prvi del knjige obravnava zakon kot družbeno institucijo ter predstavi sam obred poroke z etnološkega in dogajalnega vidika. Podrobno opiše posamezne elemente v poročnem obredu ter pokaže razlike med posameznimi slovanskimi narodi ali celo manjšimi krajevnimi skupinami. Poročni obred uvrsti kot družinsko obredje v obredja družinskega in življenjskega cikla. Poročni obred avtor opredeli kot proces sprejemanja v novo družino, ustvarjanja novih družinskih povezav in zagotavljanja nadaljevanja rodu. Sklepanje poroke se je začelo ali s spoznavanjem mladih ob prazničnih časih ali pa z vnaprejšnjim dogovorom o poroki. Spoznavanju ob prazničnih časih je sledil način izkazovanja simpatije, ki je bil različen pri posameznih družbah in krajih, vendar pa pri vseh v obliki manjšega simbolnega darila. Pri vnaprejšnjem dogovoru o poroki med družinami so vnaprej določili, kdo se bo poročil s kom. Obred spoznavanja je lahko umanjkal, če sta se nevesta in ženin poročila brez soglasja staršev, naskrivaj. Avtor obravnava tudi pojav poligamije pri Slovanih, ki je bila sicer redkejša, vendar kljub temu prisotna.

V obredju je izpostavljena tudi prepoved poroke v določenih primerih, npr. med sorodniki (krvnimi, duhovnimi, ritualnimi), različnimi socialnimi skupinami (različno premoženjsko stanje), teritorialno-etničnimi skupinami (različne etnične skupine), konfesionalnimi skupinami (različne vere) ter nekatere druge postavke, kot npr. prepoved poroke rojenim na isti dan; najstrožja prepoved je veljala za krvne sorodnike.

Gura navaja, da je bilo v slovanskem svetu običajno, da je po poroki prišla nevesta k možu na dom (t. i. patrilokalna poroka), v nekaterih primerih pa je prišel mož na ženin dom (t. i. matrilokalna poroka), predvsem če je bil iz revnejšega sloja, sirota ali pa če so se poročili z vdovo; možna je bila tudi t. i. dislokalna poroka, ko sta si mladoporočenca ustvarila povsem svoj dom.

Kot pomemben del družbe izpostavi tudi neporočene. Status neporočenega je bil nezaželen, zato je bilo v zvezi s tem povezanih precej vraž: mladi so se izogibali posameznim dejanjem zgolj zato, ker naj bi odganjala poroko, hkrati pa je bilo precej magičnih obredov, ki so vplivala na pozitivni izid poroke. Status neporočenih se je razlikoval v različnih družbah: v nekaterih so imeli neporočeni status posebne avtoritete, spet v drugih so bili »nesreča ne le za družino, temveč za celo vas« (Gura 2012: 34).

Posebno obravnavo terjajo udeleženci v poročnem obredu, tj. svati, ki jih lahko delimo na aktivne v obredu in pasivne (zgolj opazovalci), glede na spol, glede na to, kateri družini so pripadali, ženinovi ali nevestini. Avtor izpostavi posamezne funkcije in simbolne pomene posameznih skupin v poročnem obredu in jih natančno obravnava.

Vnovična poroka je bila, če je prvi zakonec umrl. Čas za vnovično poroko je bil 40 dni do eno leto po smrti prvega zakonca. V tem času pa so opravili precej magičnih obredov za prekinjanje vezi z umrlimi prijatelji.

Drugi del knjige obravnava slovansko poroko s strukturno-semantičnega vidika, predvsem se posveti semantičnemu pomenu predmetov in dejanj, vključenih v obred. Posebej izpostavi tudi slovesni, ritualni jezik, ki ima svojo kodo npr. v svatbenih pesmih, zgodbah, vabljkah, apotropejskih dejanjih, ugankah, vključenih v obredni kontekst, kjer je poudarjena ritualna funkcija verbalnega akta. V obredjih gre za soobstoj različnih kodov: osebni (poročni deli), predmetni (predmeti v obredu), akcionalni (ritualna dejanja), verbalni (vključujejo ritualno značilne zvoke naravnega, in ne toliko kulturnega dogajanja), koreografski (del organiziranega ritmičnega gibanja v obrednih plesih itd.). Ti kodi so v različnih medsebojnih odnosih in hkrati medsebojno vplivajo drug na drugega; tako se npr. verbalni in glasbeni kod prepletata v plesu. Struktura in semantika različnih kodov se prepletata v celoto, v t. i. semantično razsežnost obreda, tj. obredno realnost.

Poročni simboli, realizirani v različnih kodih, funkcionirajo v obredu tesno v povezavi drug z drugim kot sistem. V jeziku obrednih oseb, dejanj, predmetov, slovesnih izrazov in tekstov svatbeni obred preda idejo razpada starih družinskih povezav in ustanavljanja novih, ki v končni fazi vodijo k tridelnemu sistemu "življenje–smrt–rojstvo novega življenja", ki se posplošuje v različnih sestavih (naravnih ali družbenih) in v celi vrsti drugih obredov in praznikov.

Poročni obredi so povezani v t. i. ceremonijo, ki se začne s privolitvijo na poroko, ogledi neveste, njenega imetja in imetja ženina; ceremonija se nadaljuje s splošnejšimi obredi, ki so povezani z ogledi imetja in kvalitet posameznega bodočega zakonca. Rezultat je pridobitev soglasja za dogovorjeno poroko. Vsi ti obredi – predporočni, poročni in poporočni – imajo posebno terminologijo, kot npr. hoditi v svate, ogledi neveste, ki je v določeni meri podobna v celotnem slovanskem svetu. Zaključna faza poročnega obreda uvaja nove socialne povezave, kar se pri nevesti kaže z novo pričesko, rutami, druženje s poročenimi ženskami, vključevanje v gospodinjstvo v moževi družini in kot dokončna sklepna faza: rojstvo otroka.

Nadalje avtor obravnava posamezne elemente obredne pragmatike: semantična analiza pokaže funkcijo in simboliko vsakega posameznega obravnavanega obreda in njihovo mesto v sistemu redosledja obredov in vlogo v obredni vsebini. Pri vsakem obravnavanem elementu se poleg tega avtor posveti še izrazom in terminologiji, ki se zanj uporabljajo. Najprej se posveti posameznim aktivnim osebam v poročnem obredu: posamezni povabljeni se delijo najprej na pripadnost družini, nato še po spolu, starosti, sorodstvu, obrednih funkcijah itd. Posebno pozornost obravnave posveti nevesti in ženinu, kot

osrednjima likoma obravnave, in njuni vključenosti v obred. Ženin je v obredu postavljen nasproti nevesti; ženin igra aktivno, dominantno vlogo, pri nevesti pa je v ospredju slovo od staršev in njen prehod v žensko obdobje ipd.; družica je ceremonijski usmerjevalec v poročnem obredu: vabi goste na svatbo, si izbira pomočnike; svoje vloge pa imajo tudi svati, svatbena kolona in vrstni red v njej. Sledi obravnava predmetnega koda, h kateremu avtor uvršča jedi, obleko, stanovanjsko opremo, rastline in plodove ter posebne ritualne predmete. Obravnava, kaj je posamezni predmet, način njegove izdelave ter raba predmeta v obredu in njegovi simbolni pomeni. Med značilnostmi teh predmetov izstopajo oblika (okrogli, oglati predmeti), velikost, barva, okus, starost, material, struktura, konsistenca itd. Predmeti pridobijo ritualne funkcije v poročnem obredu na podlagi teh lastnosti. Avtor ugotavlja, da specifika semantike predmeta ostaja stabilna v obredu: obredni kruh, poročno drevesce, znamenja (obredne in magične funkcije), žezlo, venec, kita, jabolko, kokoš in petelin; obleka, bala, postelja – poročna postelja, kruh, prstan, različne obredne vrste kruha, kaša ipd.

Posebno mesto v knjigi najde tudi krajevno-časovna karakteristika obreda, ki se skriva v ozadju vseh bolj očitnih elementov poročnega obreda: npr. pri poročnem obredu je izpostavljena obredna krajevna orientacija po soncu in straneh neba, tj. vzhod; časovna orientacija pa narekuje življenjski ritem, tj. cikel življenjskega kroga.

Tretji del knjige obravnava poroko in zakon v simbolnem jeziku kulture. Vse predstavljene obrede natančneje obravnava s simbolnega vidika, tako po eni strani jezikovne elemente obreda, (npr. govor), funkcije posameznih elementov (npr. srečanje mladoporočencev, svatovstvo), prostora (npr. spalnica, postelja), posameznih predmetov (npr. posteljina). Simboliko posameznih elementov Gura razlaga z »motivi«, tj. vsebinskim delom obreda. Pri t. i. procesualnih motivih se podrobneje spusti v obravnavo zaključka poroke, tj. poročne noči kot rezultata poroke, pri katerem pride do fizičnega stika in s tem dokončne potrditve poročnega obreda, ter nato v predstavitev in analizo obredja po poročni noči, kot je umivanje po poročni noči, preverba gospodinjstkih znanj in sposobnosti neveste, navezovanje novih družinskih socialnih vezi in drugih spoznavanj, medsebojni obiski.

Gura v naslednjem poglavju o abstraktnih simbolnih elementih izpostavi krog/cikel in simboliko prehoda kot najvidnejša v poročnem obredu.

Ob koncu se posveti še poroki kot elementu v obredu, kjer obravnava simbolično funkcijo poroke kot obreda, svatovstva in poroke kot stanja, ter motivu v pesmih, obrednih besedilih in zgodbah.

Knjiga Aleksandra Viktoroviča Gure *Brak i svad'ba v Slavjanskoj narodnoj kul'ture: semantika i simbolika* je prava zakladnica opisov tradicionalnih obredov med slovanskimi narodi in kulturami, ki so primerjalno obravnavani in ponazorjeni z zemljevidi. Natančno navajanje lokacije posameznega obreda, njegovih variant nam ponuja globok vpogled v obravnavano temo, hkrati pa avtor z razlago dopušča dovolj prostora za nove interpretacije in nove raziskovalne ideje. Nedvomno gre za temeljno, na določenem nivoju enciklopedično delo na področju raziskovanja obredij, in za delo, ki ga mora vzeti v roke vsak, ki se želi podrobneje ukvarjati s poročnimi obredi.

Saša Babič